

Truvalılar Türk müydü?

Türklerle Haçlı seferleri sırasında karşılaşan ve onların Orta Asya kökenli olduklarını bilen Avrupalı tarihçiler, 14. yüzyılda onlara yeni bir köken arayacaklardır. Osmanlıların Avrupa kıtasına geçtikleri 1354 yılında ölen Venedik doçu ve tarihçisi Andrea Dandolo şöyle yazmaktadır: Türklerin vatanı Kafkas dağlarının arkasındadır, kökenleri Truvalılar kralı Priamos'un oğlu Troilos'un oğlu Turkos'a dayanmaktadır. Turkos, kentin alınmasından sonra yandaşlarının büyük bir bölümüyle bu yörelere sığınmıştır. Bundan böyle, Rönesans bilginleri Türklerin Truvalı kökenlerini tescil edeceklerdir. Türkler, Batı tarih kurgusunun kökenini oluşturan Yunan mitolojisine bağlanıp "bizden biri" olmakla kalmıyor, aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun son kalıntısı Konstantinopolis'i alacak olanlar, Roma'nın kurucusu Aeneas'la akraba oluyordu. Böylece de imparatorluk yok olmayıp aynı ailenin içinde kalıyordu.

Ortaçağdan beri ve Fransa krallarından başlayarak birçok Avrupa hanedanı, kendilerini Truva savaşının kahramanlarına bağlamak, böylece Batı'da Roma İmparatorluğu'nun devamı sayılan Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun başındaki Alman prensleriyle boy ölçüşmek istemişlerdir; ancak burada Truva kökenini kendilerine yakıştıran Türkler değil, Avrupalıların kendisidir. Durum aslında daha da karmaşıktır, çünkü Truva, Yunanlılarla Truvalıların savaşı ile ünlenmiştir. Bu savaşta Truvalılar yenilmiş, ancak Aeneas'la birlikte kurtulan bir grup Roma'yı kurmuş ve Roma zamanla genişleyerek Yunanlıları yenmiş, Truva'nın intikamını almıştır. Oysa Roma İmparatorluğu doğuya kayıp Konstantinopolis'i başkent yaptıktan sonra Yunanlaşmış, iktidar yeniden Yunanlılara geçmiştir. Bu defa ise Asya'nın derinliklerine sığınmış başka bir Truvalı grup, Türkler, geri dönerek ikinci intikamı alacaktır. İstanbul'un fethinden önce bu yorumun son Bizanslılar arasında yerleşmiş olduğunu görüyoruz. Kente 1437 yılının sonunda gelen Katalan Pero Tafur, burada herkesin ağzında olan bir sözü not ediyor: "Türkler Truva'nın intikamını alacaktır." Truva-Yunan savaşı aynı zamanda Doğu ile Batı'nın, Asya ile Avrupa'nın birbirleriyle verdikleri mücadelenin ilk nüvesini oluşturmaktadır. Truvalı-Türklerin dönüşü de Asyalıların zaferini müjdelemektedir. Böyle bir yorum ise, Fatih'in tarihçisi Kritovulos'a göre, padişah tarafından da benimsenmiştir. 1462 yılında Midilli'yi kuşatmaya giden II. Mehmed, Truva'da durup Homeros'ta adı geçen kahramanların mezarlarını aramış ve şöyle demiştir: Tanrı, yıllarca sonra olsa bile, bu kentin ve bunda yaşayanların intikamını bana nasip etmiştir. Eskiden bu kenti yıkan Yunanlıların, Makedonyalıların, Tesalyalıların, Moralıların çocukları, sayemde, uzun yıllar geçtikten sonra, biz Asyalılara karşı o dönemde ve ondan sonra da sık sık yaptıkları haksızlıklardan dolayı hak ettikleri cezayı bulmuşlardır. İki yüz yıldan beri Venedik ile İstanbul arasında dolaşan bu söylentinin Fatih Sultan Mehmed'in kulaklarına kadar gelmesi ve onun tarafından da benimsenmesi doğaldır. Kendisi de gençliğinden beri bu kültürü tanımış ve kahramanlarından biri olmak istemiştir. Troya'yı ziyaret ettiği dönemde kütüphanesi için İlyada'nın Yunanca bir kopyasını yaptırmış, 4 ertesini yıl, kendisi ile İstanbul'da görüşen Floransalı Benedetto Dei'ye, "aynı zamanda İskender ve Kserkses, Kartacalı Hannibal ve Afrikalı Scipion, Pırhus ve bugüne kadar gelip geçmiş binlerce hükümdar" gücünde olmak istediğini anlatmıştı. Böylece, Türklerin ortaya çıkması ve Anadolu ve Antik Yunan topraklarını ele geçirmesi, Rönesans Avrupa'sı tarafından, Truvalıların dönüşü olarak yorumlanmıştır. Ancak Osmanlı devletinin Avrupa içlerine ve Akdeniz'in batısına ilerlemesi Truva benzetmesini yetersiz bırakıyordu. Truvalıların bu yeni kolu, Yunanlılardan intikam almakla yetinmeyip, ağabeyleri Romalılar gibi yeni bir imparatorluk kurarak Roma'nın devamcısı olma yolundaydı. 1513 ile 1519 yılları arasında Romalı tarihçi Titus Livius'un yapıtı üzerine yorumlar yazan İtalyan düşünürü Niccolò Machiavelli şöyle der: Roma mülkünü tümüyle elde tutacak bir imparatorlugun

TRUVALILAR TÜRK MÜYDÜ?

Ali Aktürk tarafından yazıldı.

Cuma, 06 Şubat 2009 12:28 - Son Güncelleme Cuma, 06 Şubat 2009 12:41

---

türememesine karşın, en azından bu toprakların güzel bir erdem içinde yaşayan milletler arasında paylaşılmış olduğu görüldü. Frankların, Türklerin, Misir sultaninin ve günümüzde Almanya halklarının kurmuş oldukları imparatorluklar bunların arasındadır. Bu satırların yazıldığı sırada gerçekten de Türkler, Roma İmparatorluğu'nun mirasçisi olabilecek adaylardan yalnızca biridir. Ancak bu arada, Machiavelli'nin sıraladığı diğer adaylardan birini, Misir'daki Memlûkluları ortadan kaldıracaklar ve yazarın notlarının basıldığı 1531 yılında, Viyana kapılarını aşındırmış olacaklardır. Machiavelli'nin yukarıdaki alıntısında geçen "erdem" (virt) sözcüğü, İbn Haldun'un Mukaddime'sinde geliştirilmiş olan "asabiyyet" kavramı ile eşdeğerdir ve bir topluluğun iktidarı ele geçirip diğer toplulukları yönetimi altına alması ve bir devlet ya da imperium (imparatorluk) kurabilme kabiliyetini ifade etmektedir. Böylece, Avrupa'da Türk baskısı arttığı sürece, Türk karşıtı, propaganda niteliğinde, geniş kitlelere yönelik bir edebiyatın yanı sıra, seçkinleri ilgilendiren ve adeta büyüleyen, Türklerin Roma İmparatorluğu'nun bir zamanlar egemenliğinde bulundurduğu toprakları yeniden birleştirme olasılığı ve kabiliyetleri olmuştur. Bu düşünce akımı Francesco Sansovino ile doruğuna ulaşacaktır. Babası ünlü mimar Jacopo Sansovino, Venedik'e San Marco kütüphanesini yapmak için gelmiş ve oğlu bu kente yerleşmiştir. Francesco yazarlık ve editörlük yaparak hayatını kazanmış, yüzlerce cilt kitabı derlemiş ve yayımlamıştır. Bunların arasında Türklerle ilgili yedi tane kitabı vardır ve en önemlisi olan birincisi 1560'ta yayımlanmıştır. 1560 yılı Türklerin Akdeniz'deki ilerlemeleri bakımından bir dönüm noktasıdır: O yıl Cerbe deniz savaşında İspanyol donanması yenilmiş ve Türklerle Batı Akdeniz yolu açılmıştır. Sansovino Türkler konusunda yazılanları derleyip yayımlamayı düşünür; çünkü o tarihe kadar en azından İtalya'da böyle bir külliyat meydana getirilmemiştir. 1550'li yıllarda Venedikli Giovanni Ramusio'nun üç büyük cilt halinde yayımlamış olduğu seyahatler külliyatında doğrudan Türklerle ait bir şey yoktur. Yakın komşu konumunda olan Türkler yeni keşfedilen ülkeleri tanıtmaya yönelik seyahat edebiyatının bir parçası sayılmadıklarından, yayın alanındaki bu boşluğu doldurmak Sansovino'ya düşer. Yazar-yayıncının amacı o andaki okuyucularının beklentilerini yanıtlamak, Türkler konusunda bilenenlerin ve düşünülenlerin bir sentezini yapmaktır. Ondandır önce uzak ülkeler için Ramusio'nun yapmış olduğu sentez, seyahat edebiyatının bir bölümünü oluşturduğu coğrafya türüne girer. Burada gidilecek, görülecek, alınacak yerler söz konusudur. Türklerin elindeki ülkeler ise ortak bir geçmişin parçasıdır ve Türkler konusundaki bilgiler ortak bir geleceğin kaygısını taşımaktadır. Bundandır dolayı "Türk bilgisi" coğrafyaya değil tarihe girer ve Sansovino bir tarih kitabı derleyecektir. Kitabın başlığı, "Türklerin Kökeninin ve İmparatorluğunun Evrensel Tarihi Konusunda"dır (Dell'Historia Universale dell'Origine et Imperio de' Turchi). Bu isim üzerine durmak gerekir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Sansovino bir tarih kitabı sunmaktadır; ancak bu bir "evrensel tarih"tir ve böyle olmakla birlikte genel bir evrensel tarih değil, Türklerin evrensel tarihidir. Daha doğrusu evrensel tarihin Türklerle ait olduğu ilan edilmektedir. Zaten imperio sözcüğü de buna gönderme yapmaktadır; çünkü "imparatorluk" olarak çevirdiğimiz sözcük, aslında "mutlak iktidar" anlamındadır ve bundandır dolayı imperium tek ve paylaşılmazdır. Doğu Roma, yani Bizans imparatorları, Charlemagne ve ondan sonra gelen Kutsal Roma-Cermen hükümdarlarının imparatorluk vasıflarını tanımak istemedikleri gibi, Osmanlı padişahları da bu geleneği sürdürmüşler ve özellikle Historia Universale'nin yazıldığı yıllarda, Kanuni Süleyman, Charles Quint'i Alman imparatoru olarak değil, yalnızca İspanya kralı olarak tanımakta ısrar etmiştir. Yapıtın üçüncü baskısından başlayarak ifadeyi göreceli kılan, "konusunda" olarak çevirdiğimiz, "della" sözcüğü başlıktan çıkarılacak ve konu bundandır böyle kuşku kaldırmayacak bir biçimde "Türklerin evrensel tarihi" olarak belirlenecektir. Üç fasikül halinde 1560-1561 yıllarında yayımlanan Historia Universale'nin birinci baskısının girişinde, Sansovino, kitabın amacını şöyle

TRUVALILAR TÜRK MÜYDÜ?

Ali Aktürk tarafından yazıldı.

Cuma, 06 Şubat 2009 12:28 - Son Güncelleme Cuma, 06 Şubat 2009 12:41

---

anlatmaktadır: Yeterli bilgilere sahip olduğumuz dünya devletleri arasında, Türk hükümdarının devletini her zaman en fazla saygınlığa layık olduğunu düşündüm, halkının büyük itaatinden ve tüm Türk milletinin mutlu talihinden dolayı. O denli kısa bir dönemde ne biçimde ve nasıl bir kolaylıkla büyüüp o denli bir ün ve şöhrete vardığını görmek hayret edilecek bir durumdur. Eğer kökenlerini araştırırsak ve dikkatli bir biçimde iç ve dış işlerini gözden geçirirsek, gerçekten Romalıların ordu disiplininin, itaatinin ve talihinin, bu devletin yıkılışından sonra, bu ırka geçmiş olduğunu söyleyebiliriz. Burada "talih" olarak çevirdiğimiz ve iki defa geçen fortuna sözcüğü, aslında bugün Türkçede ancak "devlet kuşu" gibi tabirlerde kullanılan "devlet" sözcüğünün eski ve asil anlamını karşılamakta, "refah", "saadet" ve "nimet" kavramlarıyla eşdeğer olmaktadır. Fortuna ile birlikte iki defa kullanılan obbedienza, yani itaat, Türklerin başarısının iki anahtarını ve aynı zamanda Roma ile Türk imparatorlukları arasındaki benzerliğin ve devamlılığın eksenini vermektedir. Ancak bir ilahi lütuf olan "devlet", Türklerin şeflerine olan itaati ve buna eşdeğer olarak kullanılan askeri disiplinleri sayesinde elde edilmiştir. İlk baskısı 1571'de yapılan ve Historia Universale'nin bir eki olarak Türk tarihinin kronolojik dökümünü içeren Annali Turcheschi'ye yazmış olduğu girişte, Sansovino, bu konuya biraz daha açıklık getirir: Türk milletinin büyüklüğünün ve gücünün büyük bir saygıya layık olduğunu her zaman savundum, çünkü çok eskiden beri var olan ordu kurumlarına ve sivil düzenlerine bakıldığında, durumlarından kaba saba birileri olmadıkları, aksine değerli kişiler oldukları görülüyor. Ordu konusunda, bizimkilerden kimlerin Türklerden daha disiplinli ve Roma düzenine daha yakın olabileceklerini göremiyorum. Bunlar adı geçen Romalıların mirasçısı olarak sefer sırasında çok az şeyle yetinirler, zor işlerde çok sabırlıdırlar, şeflerine itaat ederler, fetih amaçlarını inatla izlerler, savaş hilelerinde ustadırlar ve sonuçta askeri işleri o denli sebatla yürütürler ki kazanmak ve hükmetmek için hiçbir zorluk karşısında yılmazlar. Barış düzenine ait şeylere gelince, kavgacı insanların karışık zihinlerinden doğan tüm dava hilelerini bozarak ve başkalarının anlaşmazlıklarını çabucak kendi çıkarlarına uygun bir biçimde çözerek, bu mutlak adalet biçimi ile halklarını hoşnut ederler. Bundan dolayı, birkaç yıl önce, yapmış oldukları şeyleri Türklerin Kökeninin ve İmparatorluğunun Evrensel Tarihi adlı epeyce doğru bir kitapta topladım. Amacım, dünyanın bunları görerek ve okuyarak bu adamların güçlerinin temelini öğrenmesi ve dolayısıyla, bir bozkır yangını gibi ilerleyen ve bundan böyle başımıza felaketler getirip Hıristiyanlığın son kalıntılarını yakacak olan, dizginsiz kargaşalarına bir çare bulabilmesidir. Aynı zamanda İnebahtı savaşının yılı olan yeni bir Osmanlı-Venedik savaşının üçüncü yılında yayımlanan bu metinde Sansovino'nun bir "Türk dostu" olması beklenemezdi; ayrıca 16. yüzyıl Venedik'inde "Türk dostluğu" nun ne anlamı olabilirdi? Sansovino, yalnızca hasmının iyi ve doğru tanınmasının gerekliliğine inanan bir Rönesans aydınıdır, ancak bu tanıma gayreti hayranlık mertebesine eriştiğinde, Dalmaçya kıyılarından Kıbrıs'a kadar uzanan bir cephede karada ve denizde iki milletin kıran kırana savaştığı günlerde bile bu hayranlığın açıkça dile getirilmesine Venedik'teki ortam engel değildir. Aynı biçimde, İstanbul'da elçilik yaptığı sürenin en büyük bölümü ev hapsinde geçecek olan, Venedik balyozu Marcantonio Barbaro, Kıbrıs'ı ve Dalmaçya kıyılarının önemli bir bölümünü Türklere bırakan 1573 Osmanlı-Venedik barışından -ve dolayısıyla İnebahtı'dan- sonra, memleketine döndüğünde, senatoya okuduğu raporda şu sonuca varmaktadır: Ulu prens ve eşsiz senyörler, madem ki Tanrı'nın izniyle, Osmanlı imparatoru, sürekli zaferler sayesinde bunca eyaleti ele geçirmiş, bunca krallığı kendisine bağlamış ve dolayısıyla kendisine tüm dünyada dehşetli bir ün kazandırmıştır, sonunda evrensel krallığa ulaşmasının olasılığını göz önünde bulundurmamız akılsız bir davranış olmayacaktır. Historia Universale'nin ikinci baskısı 1564, üçüncü baskısı 1568'de yayımlanır. Artık Türkler konusunda bir klasik olmuştur ve etkileri görülmeye başlar.

1566'da Tarihin Yöntemi adlı yapıtını yayımlayan Fransız düşünür Jean Bodin aynı temayı işler: Almanya hükümdarı Türklerin padişahıyla nasıl boy ölçüşmeye kalkışabilir ve kim bu sonuncudan daha fazla mutlak kraliyet unvanına hak iddia edebilir?... Gerçekten de, eğer bir yerlerde imparatorluk ya da gerçek bir mutlak krallık adını taşıyabilecek bir güç varsa, bu güç padişahın elindedir... En doğrusu Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak Türklerin padişahını düşünmektir; çünkü imparatorluğun başkenti olan Bizans'ı Hıristiyanların elinden aldıktan sonra, İranlılardan Babil yöresini fethetmiş ve Roma'nın eski eyaletlerine Tuna ötesi ve Dinyester nehrine kadar olan memleketleri eklemiş ve tüm bu yöreler bugün elindeki toprakların en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Memleketi Türk tehlikesinden uzak ve asıl düşmanı Alman imparatoru olan Fransız yazarının amacı daha politiktir. Otuz yıldan beri Almanya'ya karşı Fransa'nın bağlaştığı Osmanlı padişahını Roma'nın mirasçısı ilan etmenin asıl faydası, gücünün temelini oluşturan o unvanı Alman imparatorundan esirgemektir. Bununla birlikte yazarın bu davranışı, Osmanlı devletinin, o dönemden beri Avrupa politikasının bir parçası olduğunun kanıtıdır. 1573'te Osmanlı-Venedik barışını fırsat bilen Sansovino Historia Universale'nin dördüncü, Annali Turcheschi'nin ikinci baskısını yapacaktır. Aynı zamanda birinci yapıta Malta kuşatmasını, Zigetvar seferini, Kıbrıs'ın fethini ve İnebahtı savaşını anlatan bölümler ekleyecektir. Böylece baskıdan baskıya yapıtın hacmi artmaktadır. Üçüncü baskıda 430 yaprak olan kitap, dördüncü baskıda 471 yaprağa ulaşır. Sansovino'nun yürüttüğü son baskı olan beşinci baskı, Osmanlı-İran savaşları dönemine rastlar ve 504 yapraktır. Altıncı baskı ise Osmanlı-Avusturya savaşının ortalarında, 1600'de yayımlanır, İran ve Avusturya savaşlarının eklenmesiyle 557 yaprağa ulaşır. Yedinci ve son baskı yarım yüzyıldan uzun bir aradan sonra 1654'te, yeni ve uzun bir Osmanlı-Venedik savaşının ortasında yayımlanır. Hacmi artık tek bir cilde sığmadığından ikiye bölünmüştür. Birinci cilt 471 yapraktan, ikincisi 522 sayfadan oluşur ve buna Sultan İbrahim döneminin sonuna kadar (1648) getirilen Annali Turcheschi, yani Osmanlı tarihi eklenir. Girit'in fethi ile sonuçlanan 25 yıllık Osmanlı-Venedik savaşı, Rönesans düşünürlerinin geliştirdiği ve Sansovino'nun yaymış olduğu Romalılar-Türkler benzetmesinin de sonunu getirecektir. 1669'da imza edilen barıştan sonra İstanbul'a gelen Venedik balyozları, ısrarla "Doğu despotizmi" motifini işleyecekler ve bu tema hızla Avrupa'da yayılacaktır. Bu görüş açısının değişmesinin nedenleri karmaşıktır: Bir yandan Aydınlanma ile Avrupa'da özgürlük kavramının gelişmesi, öte yandan Osmanlı İmparatorluğu'nda düzenin bozulmasıyla aradaki mesafenin giderek açılması. Ancak, aynı zamanda, gücü ile Rönesans aydınlarını hayran bırakan Osmanlı devleti gücünü kaybettiği ölçüde, Batı'nın hayranlığı küçümsemeye ve hatta nefrete dönüşmüştür. Sonuç olarak, dinsel şemalardan kurtulmaya çalışan Rönesans aydını Türklere yalnızca Hıristiyanlık-Müslümanlık açısından bakmakla yetinmemiştir. Yeniden örneğimize dönecek olursak, Sansovino'nun Historia Universale'sinin ilk baskısının giriş bölümünü oluşturan "Muhammed'in Hayatı" üçüncü baskıda çıkarılır, dördüncü baskıda yeniden eklendikten sonra, bundan sonraki baskılarda yok olur. Böylece, Türkleri aşılmaz bir karşıtlık çerçevesinde ötekileştirmek yerine, Batı'nın tarihsel ve ideolojik kalıpları içine sokarak irdeleme yolu yeğlenmiştir. Dolayısıyla askeri ve idari güçle birlikte mutlakiyeti temsil eden Roma modeli kolaylıkla Osmanlı devletine yakıştırılmıştır. Bunda jeopolitik de önemli bir rol oynamıştır, çünkü Osmanlı aynı coğrafyanın, özellikle Doğu Roma İmparatorluğu coğrafyasının ürünü olmuştur. Ancak bunu yapmakla, Batı, özellikle Rönesans döneminde, kendi kültürünün ve tarihinin kökeni olarak gördüğü Roma mirasından feragat etme noktasına varmakta, bu mirası dönemin en önemli hasmına, Türklere kaptırma olasılığını göze almaktadır. Aydınlanma döneminde ise, yani 17. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, en önemli temsilcisi Machiavelli olan, askeri ve salt politik güce dayalı devlet ve iktidar modeli, giderek özgürlük ve

TRUVALILAR TÜRK MÜYDÜ?

Ali Aktürk tarafından yazıldı.

Cuma, 06 Şubat 2009 12:28 - Son Güncelleme Cuma, 06 Şubat 2009 12:41

---

insan hakları kavramlarına yer vermeye başlayınca, Osmanlı düzenini ifade eden kavram, yerini, hayran kalınan "Romalı" bir güç yerine, Montesquieu gibi düşünürler tarafından bir karşı-model olarak sunulacak olan Doğu despotizmine bırakmıştır. Görüldüğü gibi, o günden bugüne, söz konusu olan "Batı'nın Türkleri "tanıması" ya da "tanıyamaması" değil, kendi ürettiği modellere göre yorumlamasıdır. Türklere gelince, kendi Batılılaşma dönemlerinden önce, bu tartışmalardan ve yorumlardan habersiz ya da en azından kayıtsız kalabilirlerdi. Ancak Tanzimat'tan başlayarak günümüze dek süregelen Batılılaşma süreci, son tahlilde Batı düşünce biçimine entegrasyonu ifade ettiğine göre, aynı zamanda Batı'nın Türkleri algılama biçimlerine ayak uydurma zorunluluğunu da getirmektedir. Stefanos Yerasimos, Prof. Dr. Toplumsal Tarih 116. (Ağustos) sayısından...